

Степан Ярмусь

Релігієзнавець, Вінніпег (Канада)

ДО РОКОВИН МИТРОПОЛИТА ІЛАРІОНА

У статті подається коментар до двох знакових промов Митрополита Іларіона (Івана Огієнка), виголошених на тринадцятому Соборі УГПЦ в Канаді (1965), а також їх текст.

Ключові слова і словосполучення: ідеологія християнства, Церква національна, об'єднання Церков.

*Не питай, чого в мене заплакані очі,
Чого завжди тікаю я в гай
Та блукаю по темних лісах до півночі,
Не питай, не питай, не питай...*

Так Іван Огієнко виражав переживання своєї юної душі. Хто був носієм цих переживань, – того не знали. Але скоро весь їхній психологічний реалітет був зодітий у форму української ліричної музи й набрав сили народної пісні. Тепер відкрито, що то був зов ніжної душі Івана Огієнка.

МИТРОПОЛИТ ІЛАРІОН У КАНАДІ

Митрополит Іларіон прибув до Канади у вересні 1947 року, – на запрошення Собору Св. Покрови у Вінніпезі, – і почав свою працю в Канаді як парафіяльний священнослужитель. 1951 року Церковний Собор Української Греко-Православної Церкви в Канаді запросив його на становище її Первоієрарха і Митрополит Іларіон цю пропозицію прийняв. У той час, ця Церква набула статус Митрополії, а послідовників її тоді було понад 150,000. З того часу перед Митрополитом Іларіоном відкрилася широка нива праці. Тут він працював як Митрополит Церкви, декан і професор Богословського факультету Колегії Св. Андрія, перекладач богослужбових книг, видавець журналу “Слово Істини”, що скоро був перейменований на “Наша Культура”, а згодом – на “Віра й культура”. 1957 року Митрополит Іларіон докінчив переклад Біблії на українську мову і з того приводу пережив два зворушливі святкові моменти, а саме: Всеканадські святкування закінчення перекладу Біблії і його 75-річчя.

Святкування ці відбулися на високому рівні і були задокументовані належно. Іншими форумами особливого значення – так для Митрополита Іларіона, як і для народу, – були Архієрейські візитації та Церковні Собори. Взагалі, 1950-ті і 1960-ті роки, – перспектив сьгоднішнього дня, – були максимальним життєвим форумом так для митрополита Іларіона, як і для Української Православної Церкви в Канаді. За той час, як наголошував Іларіон, Українська Православна Церква в Канаді росла і розросталася. Той час для Митрополита Іларіона був даром Божественного Провидіння. То був час для нього! А тодішня церковна спільнота була якраз тією спільнотою, якій Іларіона треба було оптимально. У наш час Іларіон не міг бути тим, ким він був, і наше церковне суспільство не було б тим суспільством, серед якого Іларіон міг би бути собою. Ця правда стосується Іларіона і всієї канадської пастви.

Тексти двох доповідей Митрополита Іларіона на Тринадцятому Соборі Української Православної Церкви в Канаді, що відбувся в травні 1965 року, – подаю за збірником “Календар “Рідна нива” на 1966р.” (Вінніпег, 1965).

**СЛОВО ЙОГО БЛАЖЕНСТВА ВЛАДИКИ МИТРОПОЛИТА
ІЛАРІОНА ПРО ЗАГАЛЬНИЙ СТАН ЦЕРКВИ
на Тринадцятому Соборі Української
Греко-Православної Церкви в Канаді 22 травня 1965 р.**

Благочестивий і Світлий Соборе! Високопреосвященні Владико, Високопреподобні Отці, - усі дорогі Члени!

От і дожилися ми у своїй праці до звичайного Тринадцятого Собору.

У нашій щоденній праці багато-багато є таких праць, коли постійно згадується про Собор, коли так хочемо, щоб справа пішла на Собор і на Соборі була вирішена.

Дорогі Члени, – живемо в надзвичайно тяжкий час. Живемо в час, коли скрізь немає спокою, коли на Церкву такий великий похід.

Сьогодні, власне, світ зайшов у кут, чекає спокою, ніби працює для нього, але цього спокою немає. Немає тому, що третина світу, а може й більше, захоплена вже комуністами, які своєю думку, свою ідеологію сіють без кінця. І дуже слабенька та “Залізна заслона”, яка розділяє світ вільний від світу обману.

Комуністи всю свою ідеологію основують на обмані, – обман – то перша їхня основа. Друга основа в них – то терор, страх, – вони все застрашують. І тихо, і помало їхня ідеологія сіється по світу, і ця ідеологія нищить світ.

Отже, сьогодні час такий, коли хіба Церква може більше в ідеологічному становищі. Бо комуністична ідеологія – обман, терор – шириться по всьому світі.

Церква працює, скільки може працювати. Церква стає на нові дороги, що світ таки йшов до миру, до спокою. Але – це діється високо, і високо – тяжко. Отже сьогодні єдиною основою, єдиним ґрунтом, який може дати світу правду – це є Церква.

Сьогодні стикаються два світи: світ з ідеологією християнською, і світ з ідеологією комуністичною. Обидва ці світи цілком різні; обидва ці світи, такі, які здавна існують. Але на нас нападають з багатьох сторін, а тим часом комуністи по всіх місцях, де вони є, а особливо в Україні нищать Церкву Божу. Знищення безконечні! Поруйновано те, що може бути поруйноване, - рятунку немає...

Увесь світ чекав порятунку від Ватиканського Собору, що ось збереться великий Ватиканський Собор, який прокляне ідеологію валення церков, ідеологію нищення Християнства, – ідеологію нищення кожної людини.

На жаль, цього не сталося. На наших очах Рим еднається з Москвою, і Церква Божа опинилася в надзвичайно тяжкому стані.

Дорогі Брати і Сестри, – у нас здавна постала Українська Церква, – Українська Православна Церква, як Церква Свята, як Церква Апостольська, як Церква Вселенська. Вселенська в тому розумінні, що наші догмати, наші канони прийняті й освічені Вселенськими Соборами.

Наша Церква Українська відновилася останнього часу 1917 року. Церква встала з мертвих! Церква, яка захотіла жити своїм національним життям. Церква не могла вдома розростатися так, як належить, і ми перекинулися з Рідного Краю по всьому світу, – і по всьому світу тепер існує і працює Українська Православна Церква. Ця Українська Православна Церква 1918 року постала ось тут, у Канаді. Перші діячі віддали багато своїх сил на те, щоб цю Церкву поставити на певний ґрунт. Далі Церква розвивалася все більше і більше, і на сьогоднішній час Православна Українська Церква в Канаді є одною із сильніших Православних Церков у вільному світі.

Наша Церква в Канаді розвинулася за останній час надзвичайно сильно. Наша Церква має 294 громади. Священиків, на жаль мало, – має тільки 91.

Наша Церква в Канаді працює невпинно, розвиває і пильнує розвивати ще й інші інституції. Сама Церква зростає надзвичайно: багато побудовано нових церков, багато побудовано нового, церкви оновлюються, – Церква наша в Канаді ствердла, зміцніла і робить надзвичайно багато!

Я із свого огляду не випускаю і три наші Інститути, які постали вже давно, і сильно працюють. А останнього часу постала Колегія у Вінніпезі, яка розростеться далі і дальше, і напевно стане одною із сильніших наших інституцій.

Дорогі мої Брати та Сестри! Церква в Канаді розвивається так, що в недалекому будучому напевно Вона піде ще більше вперед. Не можна було одразу зробити те, що треба.

Як я сказав, багато-багато працювали вже в нашій Церкві. Немало Священиків упокоїлось, не мало упокоїлись тих людей, які працювали для Церкви...

Нехай буде Вічна Пам'ять усім тим, хто працював для нашої Церкви й упокоївся.

Вічна їм пам'ять!

(Собор устає і співає “Вічна пам'ять”).

Наша Свята Церква є Церква Українська і, як Українська Церква, єднається з іншими Українськими Церквами, і пам'ятає вічно про свою Матір над Дніпром.

Церква наша – є Церква створена не в зовсім нормальних умовах. Але Церква наша міцна, і ми гордимось цією Церквою.

Церква, чисто Українська, розпочалася у нас над Дніпром 1917 року. І дуже рано розпочалася Церква по інших місцях, між іншим, і в Канаді.

1918 року, в Канаді, Церква розвинулася і захотіла бути Православною, і чисто Українською.

Українська Церква...

Як багато людей мріяло про Українську Церкву! Як багато людей хотіло, що Українська Церква існувала! Не могла Вона існувати на рідній землі...

Українська Церква виношена в душах наших, виношена в серцях наших. І ми їх єднаємо, і Українська Церква наша тут, і Українська Церква Православна над Дніпром. І ми глибоко віримо, що настане час, коли повна змога подати руку одній Церкві другій Церкві.

Я щасливий, і радію тим, що багато мріяв, багато життя свого поклав на творення Української Церкви. А над Нею сміялись, а її не визнавали, а її не хотіли бачити, а за Неї переслідували, - а сьогодні існує велика Українська Православна Церква в Канаді, яка може багатьом-багатьом у будучині допомогти. Господь Духа Свого послав нам, бо ми Його просили, і Канадійська Церква багато розросталася.

Дорогі Брати й Сестри! Одним з дуже важких питань є у нас питання Духовенства. Воно поставлене на порядок денний, - Ви його по Комісіях будете опрацьовувати.

Священик у нас... Як Митрополит, роблю все, щоб бути батьком для Священиків, бо їм живеться тут тяжко, бо Священик потребує багато-багато ще тут, у Канаді, щоб працювати нормально.

Духовенство сильно нам потрібне! Без Духовенства Церква не буде такою міцною, як треба. І ось у нас є Колегія Св.Андрея, а при ній основано Богословський факультет.

Богословський факультет на сьогодні є перше джерело, звідки можемо давати духовних осіб. Сьогодні Духовенство мучить бути і ширше, і глибше, і сильніше освічене, як то було колись. І багато-багато наш Богословський факультет пра-

цює для того, щоб справді дати потрібне Духовенство. Але є речі, які сьогодні – на чотирнадцятому році свого митрополитування в Канаді – таки хочу сказати.

Як багато розпитував молодь, чому вона так помаленько йде навчатися на Духовенство. І всі одногосно кажуть: “Маленька плата. А Канада любить гроші. А Священик, поки живеється, не все відразу звикне”. Отже, я закликаю Собор, щоб була резолюція про матеріальний стан нашого Духовенства. Така резолюція вже внесена.

Але, у нас є ще одне: це те, що Священик у нас часом мало шанується.

Дорогий Соборе! Даймо Священику пошани! Даймо Священику більше змоги працювати, бо, як кажуть звичайно ті, що не хотять вступати до нас у Колегію, – у Священика стільки шефів, скільки членів у Громаді. Кожен на Священика показує пальцем, кожен хоче йому диктувати.

Дорогий Соборе, – і тут я вніс пропозицію; його все духовенство обміркувало, і Духовенство дає свій внесок до Собору. Справді, я думаю, що Собор спиниться колись сильніше над стосунком Священика і Церковної Управи. Ми, як провід, маємо багато-багато різного, – такого, що заважає Церкві правдиво працювати. А це є нормальні стосунки Громади, або Церковної Управи з своїм Священиком.

У нас не впорядковано: як Священик признається, як Священик змінюється; а через те, що не впорядковано, через те багато непорозумінь. І тут потрібна якась нова постанова, яка хоч трошки полегшила б цю справу.

Дорогий Соборе! Наша Церква ведеться національним способом. Наша Церква в Канаді стала цілком національною, – стала цілою Церквою про яку ми мріяли; стала Церквою своєю, – Церквою нашої душі, нашого серця – Церквою Українською. Гордімося цим! На нас чекає там, над Дніпром, Церква, бо там Церква здушена цілком, – не Церква, а рештки її. Там багато-багато не можуть і подумати про те, як у нас... Про це я пізніше – в понеділок говорити Вам про становище Церкви в Советах буду, і буду просити Собор, щоб виніс належну резолюцію, в якій осудив би той стан, який там насильно робиться.

Отже, Церква наша національна, Церква Українська. Бережімо це! А ми збережемо це тільки тоді, коли родини наші будуть українські, коли родина буде говорити по-українському, а ми звернемо якнайбільше на це уваги.

Ми вже втратили немало. Українців у Канаді – 500 тисяч. З цих 500 тисяч 316 тисяч говорять по українському, 184 тисячі по-українському вже не говорять. Ми мусимо багато працювати біля молоді, і працювати реально і належно; ми мусимо провадити свої школи, і школи в нас на сьогоднішній день є скрізь. Школа сильно розвивається, – Священство працює без кінця біля школи. Очевидно, маємо недотягнення, але це тому, щоб організувати все те, що нам потрібне, – потрібний великий і великий час. Але Канадійська Церква проводиться так, як про це мріялось давно-давно. Мріялось і не вірилось, що так може колись бути!

Українська Православна Церква в Канаді проводиться як Церква чисто Свята, Православна. А разом з тим, – як чисто національна Церква. І Церква у нас навчає і виховує людей, щоб вони були свідомими українцями – то ми, безумовно, будемо сильною нацією; а сильною нацією нам конечно треба бути!

Отож, Церква наша національна, і це відкрило двері в Церкву; число членства нашого зростає все більше і більше, люди йдуть, – двері нашої Православної Церкви відкриті для всіх! І коли всі зрозуміють, що Православна Церква – це серце правдивого українця, – це серце правдивого українства, – глибоко віро, що тоді, в Канаді Православна Церква зростає вдесятеро!

Дорогі Брати й Сестри, – багато-багато треба нам мати ще виробленого. У нас є Статут нашої Церкви, у нас є Чартер нашої Церкви, у нас є інші виробле-

ні Статуту, – часом буває так, що в одному Статуті, не зовсім пасує до другого Статуту. Нам треба сильнішої організації! І я глибоко вірю, що вона прийде.

Оцей Тринадцятий Собор я вважаю Собором організаційним, бо на цей Собор внесено багато організаційного матеріалу. Ми пережили багато! Ось уже у 1968 році буде 50-ліття нашої Церкви – відновлення її тут, на Канадській землі. Через три роки. І я прошу Благочестивий Собор, щоб він виніс резолюцію, що він поручає Проводу нашої Церкви на 1968 рік, коли буде зібраний Надзвичайний Собор через три роки у Ювілей 50-ліття нашої Церкви, – щоб Провід Церкви дав Собору закінчені, хоч тимчасово, різні статuti, устави, які нам потрібні. Бо треба регламентувати наше життя; бо багато-багато є такого, яке славне в нашій Церкві! Але є і таке, яке Церкві нашої не дає змоги належно працювати. І я думаю, що до 1968 року ми створимо всі потрібні нам статuti. А нам потрібні і Богослужбові книжки, і їх не забути; а нам потрібний належний Устав Православної Церкви, – багато-багато нам потрібно! І я думаю, що коли Собор доручить за ці три роки бодай зробити підготовку, зробити начерк, що є наша Церква, то буде зроблено надзвичайно багато.

Я молю Милосердного Господа, щоб Він покликав мене трошки пізніше, а щоб я попрацював ось над цими підготовками. Але Бог Милостивий – бо мені довелось тяжко проболіти – але Господь ось поставив мене перед вами, і я так, ніби, зовсім, здоровий, ні на що не страдаючий, говорю, радію і мрію.

Дорогі Брати й Сестри! Оце є головне з нашою Церквою. Воно поділене по Комісіях, і по цих Комісіях будете працювати. Але остаються ще важливі питання, і ці питання прийдуть на черзі, здається, десь у понеділок. Я скажу вам про всесвітній стан Православної Церкви, я скажу вам про страшний стан Церкви у Соведах, і скажу Вам про наше поєднання, про поєднану Церкву тут, у вільному світі. Бо треба і те ще підкреслити, бо багато там є такого, про що треба було б знати думку Собору.

Світлий Соборе, Благочестивий Соборе! В Українській Церкві у різних місцях, у різних країнах за кордоном сильно розвинулось таке, що сьогодні мало вже молитовного поєднання поміж Церквами, як у нас є.

Ставиться і ще друге питання: сьогодні ставиться питання, чи не пора українському народові за кордоном поставити справу патріархату українського, православного. Нас пхають на іншу дорогу, – ми на це інакше дивимося. Я глибоко вірю, що український народ у своїх релігійних стремліннях уже не спиниться на тому, що є, а буде вимагати, і буде йти, і буде мчатись, і буде летіти, і буде стреміти до Патріархії Української Церкви.

Це Рим прекрасно знає, – Рим цього побоюється. Ми не спішимо. Ми йдемо тихо, але міцно!

Багато є такого, що нам так легко вирішити. Ось до мене знову прийшов високий представник Католицької Церкви – Митрополит Максим, і запросив мене знову на четверту сесію Ватиканського Собору. Треба в таких справах бути джетлменом, – я прийняв його якнайкраще, і я сказав, що на жаль, справа ця у нас уже закінчена, і другий раз про неї ми говорити не можемо. Бо 30-го квітня 1960 року ми всю цю справу покінчили і всі підписали, що до Риму нам не дорога, і в Рим на збори ми не підемо! (Собор оплескує). А до цього я додав: та й коли б ми з вами захотіли б поважніше говорити, – як же ми тепер можемо говорити, коли один з Єпископів відірвався, і до вас поїхав, а ви його так “славно” прийняли?

Заявив мені митрополит Максим: Ні – це непорозуміння! Ми його не приймали, не прийняли. Не “прийняли” ми його ані абсерватором, ані гостем, бо він ніяких уповноважень”.

На цьому розмова наша скінчилася, бо я йому відповів: А те, що Ви говорите, – прошу написати. А ми почитаєм.

Отже, робіться все, щоб нас втягнути в орбіту Риму. Вона нам глибоко непотрібна. І я вірю, що ми мусимо орієнтуватися на свої власні сили, працювати якнайбільше, і Господь буде з нами.

Дорогі Брати й Сестри, Світлий Соборе, Святий Соборе, Благочестивий Соборе! Я радію, що Господь мене сподобив і ще сьогодні стати ось тут перед Вами і звітувати, – звітувати з радістю, як міцно стоїть наша Церква, як добре стоїть наша Церква. Церква Православна Українська в Канаді є найсильніша Інституція Бога! Вона якнайбільше людей пригортає до себе... і пригорне.

Нехай Господь усіх нас береже! Я кличу Духа Святого суди, щоб Господь поблагословив усіх нас, і щоб наша праця була корисною і потрібною. І глибоко вірю в це.

Нехай Господь поблагословить усіх Вас, нехай пошле Духа Свого Святого на цей Собор. Амінь.

ПОСЛАННЯ

Митрополита Іларіона в Україну, надане по радію з 13-го Собору Української Греко-Православної Церкви в Канаді в понеділок, 24-го травня 1965р.

Ваші Високопреосвященства, Високодостойне Духовенство і весь Світлий Соборе!

Стою тут, щоб сказати щось може більшого, сильнішого про стан Православної Церкви, релігії взагалі у світі.

Тяжко говорити на цю тему, бо і світ міняється, але разом з тим усім ясно й видно, що величезна революція, яка відбулася на Сході, та революція вдарила весь світ. І ось сорок вісім років уже минає, як революція охопила Росію, охопила Україну і в першу чергу кинулась на релігію.

Власно кажучи, комуністи сильно розуміли вагу Віри на народ; і щоб захопити народ, вони працювали на два боки: і ніби, з одного боку, насаджували віру, а з другого боку вдясятеро руйнуючи її.

З самого початку пішов величезний наступ на Віру. Усім було добре відомо, що Україна з 1917 року вся рвалася до незалежної Церкви. На жаль, усе це стремління було головно серед Духовенства. Небагато було того рідного Духовенства, але було! Не багато було того рідного свідомого народу, але трошки був. І большевики розуміли, що як вони оставлять Церкву, то Церква в найкоротший час воскресить Україну, і Україна піде вперед. І ми бачимо як сильно працювали для того, щоб розвалити Церкву; а разом з тим Церква росла, Церква освідомлювалась, Церква хотіла піти вперед, – Церква хотіла стати українською! Ніколи не забуду, як 31-го грудня, під Новий Рік, у Києві в 1918 році я, молодий професор, – а виявляється, що й я колись був молодий, – я був вдясятеро молодий духом своїм. Мені здавалося, що Українська Церква вже стає міцно на ноги. До мене прийшли Прот. Василь Липківський, Прот. Шараявський і один Диякон, і запросили мене зробити виклад на Всеукраїнському Церковному Соборі. Я виклад той мав, і оголосив виклад: “Відродження Української Церкви”. Реферат мій був двогодинний, а слухачів було – море! Спереди сиділо 6 Єпископів. Я говорив сильно, при собі мав багато стародрукованих книг, і показав, що наша Церква Українська була, що її тільки треба воскресити, що її треба оновити, - і дав свою програму відновлення Української Церкви.

Дві години був мій реферат, дві години читав, а коли я скінчив, – трапилось чудо (я не вірив ніколи, щоб таке було, – мало не розплакався, хоч сильний був). Усе Духовенство встало і проспівало “Ще не вмерла Україна!”

Що б Ви бачили, як безконечне число Духовенства всі встали, – встали 6 Єпископів і тими голосами, які тільки в нас роздаються часом, проспівали “Ще не вмерла Україна!”

Боявся я. Гей, та вони відразу починають трошки може забагато! Щоб не перелякати тих шістьох Єпископів, що спереди стояли!...

По цьому всі 6 Єпископів підійшли до мене і поцілувались. І головню за-явили: “Якщо розраховується так воскресення Української Церкви, то ми згодні; ми знайдемо спосіб, щоб усе пішло добре.”

Я глибоко переконаний, що все пішло б добре так, як є! Але Україна була сплюндрована, Уряд мусів був виїхати, – а далі пішло те, що комуністи бачили: вони бачили відновлення Української Церкви! На це вони не згодні були, і ніби давали дозвіл на Церкву, а другою рукою руйнували. А трохи пізніше Українська Церква була цілком зруйнована. Десятки тисяч Духовенства, як брати й далі за Україну, безконечна сила народу були перебиті помаленьку. Церкви були поруйновані, де можна було поруйнувати; а де не поруйновані, там знищені підступним способом. Спинено Богослуження, розкладено народ, – і все це продовжується далі, і далі. Продовжується до сьогоднішнього дня! Церква Українська руйнується сильно в основі своїй! Скажемо, така річ, як українська мова – ніде до Церкви не допускається. Де ще є Богослуження, там воно церковно-слов'янською мовою з російською вимовою обов'язково!

Отже, те, що ми говоримо “рідна Церква”, там, власне кажучи, перестала існувати. Церква була ограбована до кінця. Дещо було більше ограбовано, навіть розпочали руйнувати Святині в Києві; і багато-багато Святинь у Києві поруйновано, а деякі такі, як з XII століття Михайлівський Манастир, Михайлівська Церква, Моці з четвертого століття Св. Варвари, – все це знайшлося в великій загрозі. Моці були викрадені і перенесені в другий Храм, а Михайлівський Манастир динамітом був знищений. І багато-багато пам'яток понищено динамітом. А зруйнування бібліотеки оце цими днями в Києві, бібліотеки Академії Наук, [йдеться про пожежу в Київській науковій бібліотеці АН України імені В. Вернадського. – Ред.] – це є продовження того самого: нищення українських пам'яток.

Отже, Церкви насьогодні майже немає. Так, ще дуже багато є таких одинок: одиниці старенькі сходяться до церкви, а чекали комуністи й чекали, щоб розпорядженнями не пішли діти до церкви, – і видали зарядження, що до 18 літ не пускати в церкву дитини. До вісімнадцяти років так само тепер уже заводиться майже скрізь: не дається Св.Причастя.

Отже, безконечно все нищиться, – нищиться тихо, нищиться помало.

Світлий Соборе, – то душа нищиться! Не забудьте: вже третє покоління йде, яке нічого не знає і не хоче знати! Так звана християнська культура знищена, скільки можна знищити! Родина – знищена, школа – знищена, а релігійні школи зовсім поруйновані! Іще на наших очах було 6 семінарій; сьогодні з них у нас осталося тільки дві, – та й то приймають туди не відомо кого, не відомо як ...

Отже, нові покоління забувають за Віру, родина нищиться, – правда, коли родина знищилася, жінка знищилася до кінця!

Ударили в дзвін, – тепер трошки йдуть назад, бо побачити, що перетягли! Як матері не буде чесотної в родині, – що ж буде?

Україна в душі своєму сильно й сильно вдарена. Так, вона останніми роками трохи відживає на душі, але часто-часто дух цей – не наш, не український.

За цих сорок років нищення релігії большевики мільйони, десятки мільйонів різних агітаційних книжок випустили по світі. І нищать усе! Правда, нема дуже багато охотників читати ті книжки, але досить їх є – стільки, щоб підготувати людей на пропаганду безвір'я. Атеїзм, атеїзм скранный шириться все більше й більше. Найбільше нещастя, по-помоєму, це те, що світ не розуміє, що там робиться. І „залізна стіна” для агітації атеїстичної – нічого не варта. Через ту стіну йде все, що можна вислати. А тут листоноші так спритно, так ревно все те носять, розносять по хатах, а на станції прибувають сотні й тисячі різних протирелігійних брошур, різних листівок. Отже, сильно й сильно сам дух християнської культури в Європі, у вільному світі заражений. І сьогодні Церкві надзвичайно трудно працювати власно й через це. Як ми не пильнуємо своє серце заслонити, щоб не сприймалося звідти нічого, а воно сприймається... І як багато є людей, які відповідно не знають; і комунізм “релігійний”, безбожжя шириться по всьому вільному світі. І його тут безконечно-безконечно багато.

Де кілька раз попадали сюди великі скарги ніким не підписані; скажем, я отримав і з Києва, і з Харкова писульки: “Рятуйте! Канадо, рятуйте нас, бо нищать усе!”

Комуністичний дух, а взагалі протирелігійний, шириться, і нема йому спину. Дуже сильно, власно, в останній час покладалося, що як тільки повідомимо Європу, – Європа заступиться за нас. Усе робилося для того, щоб хоч якусь звісточку подати сюди: як там тяжко з релігією, – нічого не вийшло! І ще перед другою світовою війною, і зараз по світовій війні у нас постали найрізніші екуменічні рухи. Думалося, що ці рухи приведуть до чогось сильнішого. Може ці рухи приведуть до бодай протесту зорганізованого проти комунізму, який перейшов усі границі, і став комунізмом кривавим...

Екуменістичні рухи, як ми бачимо, пізніше самі схилилися в багатьох випадках – до совєтів. Там вони збирались, – тепер вони дуже спокійно ведуть свою роботу. Належно запротестувати проти комунізму, – цього не було!

Увесь час думалося, що вільний світ запротестує проти комунізму. Цього не сталося!

Дорогі Брати й Сестри, Світлий Соборе! Я не можу тут довго говорити, бо коли б я захотів повно з'ясувати безбожжя на наших рідних землях, як воно там грає, – безбожжя чуже в більшості своїй, – я мав би говорити до завтра. І я цей розділ кінчаю тим, що закликаю Світлий Собор: Складімо резолюцію, запротестуємо проти того, що кривавим зробили боротьбу з Вірою! Боротьба з Вірою перейшла всі границі! Тепер тільки може трохи менше тече тієї крові, – але вона вже витекла... Ми мусим запротестувувати, ми мусим усім Собором запротестувати: що ми знаємо про ті всі криваві бані, які вони там роблять; що ми шлемо свій привіт усім терплячим; що всім Священникам, які там ще осталися, усім тим, хто біля Церкви працює, усім закатованим, – ми всіх їх згадуємо! І ми складаємо на руки большевицької влади свій великий, глибокий і широкий протест проти варварського, некультурного нищення Церкви ще й сьогодні! (Собор сплескує. – Ред. Р. Н.)

Світлий Соборе! Той Василь Липківський, пізніше Митрополит, з яким ми так часто сварилися, як люди: „Отак треба! Отак треба! Отак треба!” – але він горів, щоб побудувати Церкву! А Шараєвський! А десятки Єпископів наших українських інших, що мені писульки ще в Варшаву передавали, – де вони?

Знищені понад тридцять наших Єпископів, знищені до тисячі нашого Духовенства, – знищено все, що себе виявило українцем у Церкві!

Напишімо в наших постановах, що ми їх згадуємо перед Господом Богом, і будемо згадувати, і молимося до Господа: хай буде їм всім забитим Української Православної Церкви вічна пам'ять!

(Собор співає “Вічна Пам'ять”. – Ред. Р. Н.)

Світлий Соборе! Коли в 1962 році став працювати Ватиканський Собор, – раділо серце; раділо серце тому, що велика релігійна організація, Божа Установа на землі, буде працювати, – хіба ж першим своїм словом запротестує проти нищення Віри Московією! Ми бідні, ми малосильні, а вони ж великі, вони ж світ охоплюють, – хіба ж то не їм було запротестувати належно? Чекали протесту й чекали, і аж до сьогодні чекаємо... Звичайно, завжди так було, коли збирався Ватиканський Собор: він викликав велику констернацію. Ватиканський Собор звичайно й постійно вів страшну агітацію по всьому світі, особливо в бідній Греції. Ватиканський Собор, взагалі Собор Католицький, як де збирався, то пильнував наобіцяти: і єднатися будемо, і греко-католикам воля всяка, і все це було б. І ось, коли Ватиканський Собор в 1962 році відкрився, – відразу пішли найбільші сподівання. Очевидно в тих людей, які люблять сподіватися, а не знають того, що звіди нема чого сподіватися. Ішло даліше і даліше, і папа Іван XXIII навіть десь комусь щось висловився, що буде заторкнене й об'єднання Церков. Багато-багато ця звістка обійшла газети, обійшла все, спочатку може була така, що буде якийсь поєднання Церков; вкінці воно захопило дуже багато, і багато людей чекали, що Ватиканський Собор щось скаже в цьому відношенні. Сьогодні можна вже підвести ітоги, можна підсумок зробити, і сказати: Ватиканський Собор нам, православним, не дав і не дасть (нічого – ред. Р. Н.)! Ватиканський Собор іде своїм шляхом, іде старим шляхом, і нас затягують туди так, як люблять затягувати.

У 1960 році видрукувано було послання греко-католицьких Єпископів з Риму, підпис – було 16 Єпископів, і в тому посланні закликалися всі українські Єпископи: поспішіть, наші браття, до Риму, впад'ї на коліна перед Папою і просіть, щоб він нас прийняв до Ватиканського Собору!

Слухайте, Світлий Соборе, – чи ж так можна сміятися з людей?

Ми в 1960 році зійшлися 30 квітня, і одноголосне весь Єпископат постановив: Як ви запрошуєте нас, – запрошуємо й вас: цим Посланням звертаємось до всього українського греко-католицького Єпископату і до народу, і, запрошуємо його вернутися назад додому, до Віри Православної!

Дорогі Брати й Сестри! Світлий Соборе! А що ж було другого сказати?

Один з Єпископів не погоджувався; але підписав вкінці. І боліло серце, що напевно щось буде. Ну, і як ви знаєте, і трапилось... (Це один з Єпископів поїхав на II Ват. Собор 1963 р. – Ред. Р. Н.).

Ватиканський Собор зробив дуже багато. Але я, приглядаючись до нього, не можу сказати, чому Ватиканський Собор іде так, як він іде. Бо, безумовно, він іде не все своєю дорогою. Забагато на Ватиканському Соборі нагоріло; забагато лівого елементу, і на Ватиканському Соборі йде праця не все так, як належало б, щоб вона йшла. Скажемо, що вони поспішили; одним із перших актів – висловити оправдання жидів за вбивство Ісуса Христа. Та чого так поспішати? Правда, ми, православні, не знаємо цього. У нас книжки Богослужбові більш-менш нормальні. У католиків – більше... (ненормального. – Ред. Р. Н.). І почалося це виправлення, яке не затверджене; остаточно не затверджене до сьогоднішнього дня, а й ще буде вирішуватися. На Соборі є і праві елементи, але це багатьох-багатьох кинуло в непорозуміння. А таких справ на Ватиканському Соборі дуже багато.

Є на Ватиканському Соборі й інші речі; ми радіємо, що – так. Хай їм Господь допоможе! Вони наближаються до Провослав'я своїми постановами. А я молюся й кажу: Дай, Господи, вам зовсім православними стати! Але, очевидно, цього ніколи не буде! Але поставлено, що наші православні Таїнства є справедливі!

Господи, так багато треба було чекати, скільки було терпіння, непорозумінь і всього іншого із-за цього! А сьогодні вже оголошено, що наші православні Таїнства – Хрещення, Шлюб, – коли вони зроблені православним, то вони справедливі! Вже одне це багато дає. Очевидно, одне діло зафіксувати його, прийняти, а друге діло – провести в життя! І ще є в них такі постанови, – не одне, скажем, їхня постановою про те, що дозволяється Служби Божі правити й національною живою мовою. Це було розрив бомби в католицькому світі! Частина вже запроваджує, частина й не думає запроваджувати; але, все таки, – наближення до Православної Віри! Можна б тут багато-багато розповісти, що Ватиканський Собор постановив такого, що наближається до православних. Більше того: папа заявив, що в поділ Церков, який трапився в 1054 році в Константинополі, у тому поділ Церков завинили силі, сильно й католики. Слава Богу, що хоч “і” є, бо ми говоримо: завинили виключно католики! А ось сьогодні вони дійшли до того, що признаються, що й вони завинили.

Це великий поступ! Це поступ справедливий; це поступ, який все таки говорить, що сьогодні починають і вони думати; що Церкви поділені – Східна й Західна – непотрібно.

Наука наша українська – богословська, історична – ясно говорить, що Православна Церква в віках осталась такою, як була, а Католицька Церква несправедливо від неї відірвалася. І сьогодні це твердять навіть великі вчені католицькі. Очевидно, коли – так, доводиться багато їм працювати, щоб належно зробити.

Отже, Світлий Соборе, багато вчених уже десятки років сильно пишуть про те, що православним наше відірвання від них не багато пошкодило. Але нам кожний раз шкодить. І дивіться: починають ходити за православними! І добре! До православних придивляються, до православних приходять, з православними конферують, – але не ясно: що і як буде... Приїхав я до Йоркстону; не встигнув оглянутись на візитації; став перед Престолом, але дивлюсь – ліворуч греко-католик; підходить, цілує мене в руку: “Я священник, я хочу тут постояти. Чи позволите мені?” Що ж буду говорити, коли вже прийшов!

Дивіться, а справді папа позволив, щоб разом молитися, що може католик молитися з православним. Православні цього не забороняли, але ніколи православним згоди не давали на те, щоб католик стояв і молився з православними.

Отже, йде всяке приноровлення, йде шукання: як бути? І я хочу тут Вам тільки дві слова сказати, яка в нас українська традиція на це.

Коли запроваджена була унія, то четвертого дня унії, 9 жовтня 1596 року князь Костянтин Острозький – найбільший український меценат, найбільший український патрон, найбагатша українська людина, найбільш освічена людина – та, що видрукувала Острозьку Біблію, – Костянтин Острозький іменем усіх присутніх на Берестейському Церковному Соборі прочитав резолюцію. Резолюція така:

“Ми всі, зібрані тут українці, присягаємо Господом Богом, що ніхто із нас – по цілій Русі, по цілій Русі, по цілій Білорусі, – не прийме унії! Клянемося за себе і за наступні віки за наших потомків!”.

Слухайте, в чомусь обов’язує: “Не приймемо унії і не будемо слухати уніятських Єпископів!”.

Ця справа продовжувалася; і коли пізніше треба було говорити з уніятами – у 1603 році сильно били православних, а уніяти кликали й короля просили, щоб зійтись з православними, і один одному поступилися, і жити разом.

Король польський Зигмут III видав маніфест, яким призначив Собор, і католики. Прийшов час Собору, зібралися на Соборі греко-католики – зібралися

уняті, а з православних не прийшов ані один! І коли розпитували: чому? що і як? – вияснилась така ідеологія:

“Ми, українці, маємо свою віковичну Православну Віру; Православну Віру приніс нам Андрей Первозванний, Апостол, і ми від неї не відступаємо! І ти, королю, обов’язаний боронити нашу Православну Віру. Православна Віра – це є наша юридично! А від нас відірвалися, ми їх зведемо зрадниками, і з ними ніколи конферувати про Віру не будемо!”

Історики Церкви знають, що комісії примирення часто бували. Вона повторилась у 1606 році; вона повторилась даліше, вона повторилась при Митрополиті Петрі Могилі в 1632 році, і кожного разу одна відповідь:

“Ми з уніятами ніколи до дискусії не станемо! Ми маємо свою Віру, від неї ми поступатись нічим не будемо, і добавляти вашого нічого не будемо. Тому ми не стаємо до діалогу. І так це було й далі, і так це традиційно дійшло до сьогоднішнього дня. Традиційно! До ніякого діалогу з уніятами не станемо!”

І я вже це повторив вам, що 6 років назад, в 1960 році, 30 квітня., весь український Єпископат підписав, що він на Ватиканський Собор не поїде! Це є старе, це ще є із тих старих комісій: що ми не станемо до діалогу!

Світлий Соборе! Багато-багато викликало те, що один із наших Єпископів порвав підписане, і поїхав у Рим. Я вам говорив минулого разу, що в Римі говорять, що „ми його не приймали”. Але факт є, що він їздив до уніятських Єпископів. Владика Митрополит Іван Теодорович написав великого листа – послання своє, і прочитав те послання на Соборі. І в тому посланні говорить, що той Єпископ їздив за гроші католицькі, що там, у Римі, він був на греко-католицькому Богослуженні по Йосафату Кунцевичу, і що він підніс золотого хреста Сліпому, Митрополиту Йосифу Сліпому.

Чи то було так, чи не так, – не знаємо. Але Митрополит так написав у своєму посланні, і це послання видруковане.

Світлий Соборе, – аж гудуть усі українці і все питають: Як же з об’єднанням Церков? Ми хочемо, щоб усі Церкви українські об’єдналися! Ми хочемо об’єднання! Ми хочемо, щоб усі українці жили (під – ред. Р. Н.) одним Церковним Управлінням!

З 1955 року я вже почав вести цю справу, що якось би треба було нам поговорити, й об’єднатись, бо тяжко нам жити необ’єднаними. І коли це об’єднання творилося, я із нашої Президії Консistorії кількох осіб запросив, і ми робили: ми їхали – два рази були в Нью-Йорку, – вони були два рази у нас. І ми склали об’єднання: наша Церква, Церква в Америці і Церква в Європі. Ми об’єдналися, – об’єдналися духово, об’єдналися тільки церковно, а в адміністративно-церковному управлінні: кожна Митрополія – вільна. І сьогодні я стою отут, і не знаю, що даліше буде.

Об’єднання потрібне конечно! А до об’єднання треба вірити один одному, а не пильнувати поставити один одного в тяжке становище. А що підписав, то вже виконуй!

Дорогий Світлий Соборе! Не вирішена справа, – зараз по Соборі будемо думати, що і як робити...

Об’єднання потрібне! Але я боюсь, що таке об’єднання не доведе... Нехай мені простять усі: об’єднання не йде добре через те, що ми, Єпископи, не можемо знати ліній об’єднання! І я цього боюсь, бо Церква Українська росла б ще більше, а вона росте дуже й дуже помало...

Я запрошував Владика Митрополита Івана, щоб зібратися нам, і обміркувати те, що сталося із тою поїздкою в Рим. Два рази Митрополит мені відповів, що не настав час, у їх ця справа не закінчена, вони хочать покінчити її в себе, а потім уже будемо говорити про це.

Два рази Президія Консисторії писала з нашої Церкви, і просила відповіді, і ставила питання; на один лист прийшов ухильний, – ухильна відповідь; на другий лист і відповіді не було. Отже, становище тяжке. А разом з тим люди вимагають, щоб конечно єднатися! Більше того, український народ помаленьку починає говорити про Патріярхат; не про Патріярхат той, про який почали раптом говорити греко-католики, а Патріярхат правдивий – український.

Чи ми маємо право на нього? Маємо! Сьогодні ми маємо більше прав, як інші слов'янські народи, і ми до того легко дійдемо, коли буде воля. Сотнями питань питають мене про це. Я відповідаю: “Так, українському народові конечно потрібна Патріярхія! Коли будемо мати Патріярхію правильну, організовану, – ми можемо мати її навіть у вільному світі. Це сильно допоможе українській нації. Але я придивляюся до того, і багато-багато бачу такого, що й ще не дає змоги починати цю справу, – ще зарано. Скажемо, в нас, у Канаді, я щиро раджу трохи інший шлях, про що ми в Президії часто говоримо, мріємо. Я думаю, що ми йдемо святою душею; ми йдемо з чистим серцем, – ми Бога призиваємо на поміч, і я думаю, що Господь нам допоможе поставити Канадійську Церкву так високо, що вона зможе допомогти дуже й дуже багато, а може й сама піде дуже багато”.

Дорогі Брати й Сестри! Дорогий Соборе!

Сьогодні світ зайшов у кут. Світ хоче єднатися взагалі. Постали найрізніші рухи, – ми їх не відкидаємо. Ми придивляємось, ми їх вивчаємо, ми не поспішаємо, – ми хочемо, щоб не помилитись. Нехай Господь допоможе всім, бо сьогодні протестанти цілою лавою пішли на поєднання; сьогодні англікани цілою лавою йдуть а поєднання. . . А де та друга сторона, що могла б це робити? Усі мають напрям на ... Москву! А це не дасть належного розвою. Не Москва, а Україна дала б безконечне число! Але... коли б Україна була вільна! А як буде вільна, вона буде тоді й Церкву мали належну, і буде управнена до поєднань ближчих, аніж вони існують.

Я глибоко вірою, що всі ці рухи релігійні, які тепер є, вони ще довго будуть ходити; але, коли Церкви стануть вільними, то вони знайдуть і вільний вихід.

Я повторю сьогодні те, що вже говорив:

“Упаде комунізм, Церква Православна стане вільною, – високо піде особливо в Україні. Церква Українська там, над Дніпром, кров'ю обілляна. Вона вся у крові викупана, – і вона буде найсвятішою. Увесь світ буде її шанувати, – вона в пошані буде вище від інших Церков!”

Передбачаючи це, вже й сьогодні хочать якось єднатися, щось шукати... в Москві; і Рим не зачинає дверей у Москві, – все туди поглядає.

Нехай Господь нас боронить у всьому! Нехай Господь дасть нам міцний ґрунт, на якому будемо стояти. А ми йдемо з Господом Богом, любимо свою українську націю, для неї працюємо і глибоко віримо, що досягнемо того, коли Церкви наші об'єднаються справді, і ми тоді подамо повну руку помочі нашій Матері Церкві над Дніпром. (Собор оплескує. – ред. Р.Н.).

[За зб-ком: “Календар “Рідна Нива” на звичайний рік 1966”. – Вінніпег, Манітоба (Канада) : Вид-ча Спілка Екклезія, 1965. – С. 57-74]

The article deals with the commentary on Metropolitan Ilarion's (Ivan Ohienko) two grandeur sheeches, being delivers at the thirteen Synod of the Ukrainian Greek (Orthodox) Church in Canada (1965). Their text have been added.

Key words and word-combinations: ideology of Christianity, the national Church, the unification of Churches.

Отримано: 12.04.2012 р.